

Людмила Войтова

БІБЛІОГРАФІЯ ПРАЦЬ З ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОГО КРАЄЗНАВСТВА (20-30-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

Як зазначено у Концепції краєзнавчої освіти та виховання «Перебудова школи – процес складний і тривалий. Магістральним шляхом розвитку шкільної освіти, підтвердженням багатовіковим вітчизняним досвідом, історією розвитку інших народів, є цілеспрямоване і систематичне виховання підрастаючого покоління на культурно-історичних традиціях рідного народу з творчим використанням елементів національного виховання інших народів. Тому в умовах розбудови незалежної держави перебудова освіти, в першу чергу повинна здійснюватись на основі використання накопиченого і перевіреного століттями навчально-виховного досвіду свого народу»¹.

На нашу думку, досить актуальним є питання про використання досвіду минулих поколінь і це дає нам підстави звернутись до надбань навчально-виховного процесу школи 20-30-х років ХХ століття, коли з бурхливим розвитком національної школи в науковій літературі було зазначено, «що шлях до господарського та культурного відродження країни, до економічно-політичного її зміцнення – це краєзнавство, всебічне і цілковите вивчення й використання природних багатств і продукційних сил країни».²

Для подальшого розвитку української держави важливим є використання досвіду українських шкіл 20-30-х років ХХ століття, в основу яких було покладено краєзнавчий принцип.

Нами запропоновано бібліографію праць з проблеми розвитку шкільного краєзнавства (20-30-ті роки ХХ ст.). Даний перелік включає публікації авторів 20-30-х років ХХ ст. та сучасних дослідників. Список праць подано у алфавітному порядку.

- Абаза Л. Конечные цели преподавания географии в современной школе // Просвещение Донбасса. – 1923. – № 5. – С. 18-23.
- Аббасов А.М. Основні етапи розвитку вітчизняного краєзнавства // Український

історичний журнал. – 1969. – № 12. – С. 115-121.

- Автухов И.Г., Мартыненко И.Д. Программы ГУС'а и массовая школа. – М., 1925. – 199 с.
- Альбрют М.И. Краеведение – комплекс наук, но не комплексная наука // Вопросы краеведения в учебно-воспитательном процессе: Тезисы докладов научной конференции. – Челябинск: Южно-Уральское кн. изд., 1970. – 63 с.
- Ангелов Г. Краєзнавство і громадськість. – Одеса: Кн. вид., 1963. – 96 с.
- Андрієвський Л. Організація краєзнавчої роботи в Успенській Опорній трудовій школі // Радянська школа. – 1928. – № 3. – С. 61-64.
- Антонюк Т. Пошуки шляхів розвитку освіти в Україні у 20-х роках ХХ ст. // Рідна школа. – 2004. – № 4. – С. 45-48.
- Арнаутов В. Радянська трудова школа та її еволюція за 10 років // Радянська освіта. – 1927. – № 11. – С. 16-23.
- Арнаутов В. Суспільствознавство в школі соціального виховання // Радянська освіта. – 1926. – № 7-8. – С. 1-9.
- Барков А.С. Вопросы методики и истории географии. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1961. – 264 с.
- Бездрабко В.В. Історико-соціологічний аналіз діяльності Українського комітету краєзнавства та часопису «Краєзнавство» // Краєзнавство. – 2006. – № 1-4. – С. 19-36.
- Большаков А.М. Введение в краеведение. Предисл. академика С.Ф. Ольденбуга. – Ленинград: Прибой, 1929. – 208 с.
- Брук М.С. До організації роботи з програмами трудової школи // Шлях освіти. – 1929. – № 12. – С. 81-86.
- Букин Б.С. Очередные задачи краеведческих организаций в обороне страны и их содействие Осовиахима // Советское краеведение. – 1930. – № 3-4. – С. 9-11.
- В помощь краеведу. (Информационный и методический сборник). – Свердловск, 1962. – 47 с.
- Вангенгейм А.Ф. Краеведение и социалистическое строительство // Советское

¹ Концепція краєзнавчої освіти та виховання (шкільної, позашкільної, вищої педагогічної) / Уклад. В.В. Обозний. – К.: Наук. світ, 2000. – С. 13.

² Волобуїв П., Мостовий П. Краєзнавство в трудовій школі. – Х.: ДВУ, 1926. – С. 5.

- краєвєдєнє. – 1930. – № 6 – С. 1-6.
- Васильєв Т. Против главной опасности в национальном краеведении // Советское краеведение. – 1930. – № 10. – С. 11-12.
- Вивчення села // Краєзнавство. – 1927. – № 1. – С. 14-16.
- Вивчення села // Краєзнавство. – 1927. – № 2. – С. 9.
- Вихерт Ю.О. Краеведческая пятидневка // Советское краеведение. – 1930. – № 6. – С. 7-8.
- Вихерт Ю.О. Участие профсоюзов в краеведении // Советское краеведение. – 1930. – № 3-4. – С. 2-3.
- Волобуїв П., Мостовий П. Краєзнавство в трудовій школі. – Х.: ДВУ, 1926. – 101 с.
- Вопросы краеведения в учебно-воспитательном процессе: Тезисы докладов научной конференции. – Челябинск: Южно-Уральское кн. изд., 1970. – 63 с.
- Вопросы краеведения в школе / Под. ред. В.П. Буданова, И.С. Симонова. – Л.: Брокгауз-Эфрон, 1925. – 172 с.
- Вопросы школьно-вузовского краеведения. (Сборник статей). – Вологда, 1970. – 112 с.
- Галюн І. До питання про організацію шкільних музеїв краєзнавства // Шлях освіти. – 1926. – № 3 – С. 79-88.
- Галюн І. Краєзнавство й школа // Радянська освіта. – 1925. – № 5. – С. 51-58.
- Гарбуз Т. Дві групи на вчителя й комплексова система // Радянська освіта. – 1925. – № 2. – С. 35-40.
- Гарбуз Т. До постановки питання про дослідчу методу в шкільній роботі // Радянська освіта. – 1926. – № 3. – С. 28-34.
- Гарбуз Т. Етапи в розвиткові комплексових програмів // Шлях освіти. – 1925. – № 9. – С. 74-81.
- Гарбуз Т. Краєзнавство і трудова школа // Радянська освіта. – 1925. – № 3. – С. 46-50.
- Гейнике Н. Краеведение и учитель // Вестник просвещения. – 1924.
- Гейнике Н.А. Работа Центрального бюро краеведения // Советское краеведение. – 1930. – № 1-2. – С. 41-44.
- Герасимович Ю. До організації краєзнавчого гуртка при трудшколі // Радянська освіта. – 1929. – № 11. – С. 63-64.
- Гнатюк С. Фотографія в краєзнавчій роботі // Краєзнавство. – 1928. – № 4. – С. 4-8.
- Городецький Б.М. Краеведение и школа. – Вып. 8. – Краснодар: «Из-во О-ва любит. изуч. Кубан. Края», 1924. – С. 139.
- Гофман Ф. Суспільствознавство в старших групах трудової школи // Радянська освіта. – 1926. – № 2. – С. 36-44.
- Гуменчук І. Районні курси по підперепідготовці // Радянська освіта. – 1924. – № 8. – С. 76.
- Гуменюк Г. Краєзнавство в українських гімназіях Галичини (поч. ХХ ст.) // Шлях освіти. – 2003. – № 2. – С. 46-50.
- Дем'янчук Г.С. Українське краєзнавство: сторінки історії / Г.С. Дем'янчук, Б.Г. Дем'янчук, А.Г. Дем'янчук. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2006. – 296 с.
- Дзенс-Литовський А.И., Абрамов И.С. Познание местного края. – Л.: «Колос», 1925. – 180 с.
- Дмитрук Н. Практична участь освітян у краєзнавчій роботі // Радянська освіта. – 1929. – № 11. – С. 54-63.
- Дубняк К. Що таке краєзнавство // Червоний шлях. – 1925. – № 6-7. – С. 224-237.
- Дубняк К. Вивчення продукційних сил і краєзнавство // Краєзнавство. – 1927. – № 1. – С. 5-9.
- Дубняк К. Про краєзнавчий підручник у школі // Шлях освіти. – 1929. – № 1-2. – С. 34-39.
- Дубняк К. Районування й краєзнавство // Краєзнавство. – 1927. – № 2. – С. 4-8.
- Ершов М. Краеведение в летней школе // Вестник просвещения. – 1924. – № 2-3. – С. 62-64.
- Журавель К. Уваги до майбутньої програми трудшколи // Радянська освіта. – 1929. – № 5. – С. 33-36.
- Заболотский В. К работе комиссии по комплексному методу и программам ГУС'а – при Научно-Методическом Бюро МОНО // Вестник просвещения. – 1924. – № 4-6. – 149-156.
- Заболотский В. Летние курсы по переподготовке волостного учительства // Вестник просвещения. – 1924. – № 4-6. – С. 142-149.
- Зайцев Д. Краєзнавство і шкільний програм // Краєзнавство, 1927. – № 1. – С. 9-13.
- Зайцев Д. Бібліотека краєзнавця-натураліста // Краєзнавство. – 1928. – № 6-10. – С. 83-89.
- Зайцев Д. Методика краєзнавчої роботи // Краєзнавство. – 1927. – № 3. – С. 1-5.
- Зарецький М. Зміст і методи сучасної дидактики // Шлях освіти. – 1930. – № 4. – С. 55-64.
- Звіт Українського Комітету Краєзнавства // Краєзнавство. – 1928. – № 6-10. – С. 90-96.
- Зеленський І. Як ми готуємо вчителя-краєзнавця // Краєзнавство, 1927. – № 3. – С. 6-11.
- Зеленський І. Музей при трудшколах //

- Радянська освіта. – 1926. – № 7-8. – С. 52-55.
- Иванов Г.И., Иванов Г.Г. Первая ступень географии и краеведения. – М. – Л., 1928. – 208 с.
- Иванов Г.И., Иванов Г.Г. Первая ступень географии и краеведения. – М. – Л., 1929. – 208 с.
- Иванов П.В. Основы школьного краеведения. – Петрозаводск, 1966. – 182 с.
- Иванов П.В. Основы школьного краеведения. – Петрозаводск, 1977. – 108 с.
- Иванов П.В. Современное школьное краеведение // Советская педагогика. – 1990. – № 10. – С. 27-30.
- Историческое краеведение. (Основные источники изучения истории родного края): Пособие для студентов педвузов / Под ред. проф. Н.П. Милонова. – М.: Просвещение, 1969. – 319 с.
- Карпыч В.Ф. Ближайшие задачи краеведческой секции коммунистической академии // Советское краеведение. – 1930. – № 3-4. – С. 3-8.
- Касьянов Г.В. Академік М.І. Яворський: доля вченого // Український історичний журнал. – 1990. – № 8. – С. 75-86.
- Катинський М. Основи сучасного краєзнавства і як вони переломлюються // Радянська освіта. – 1926. – № 7-8. – С. 56-63.
- Кашаба О.Ю. Шкільне краєзнавство в Україні в 20 – на початку 30-х років ХХ ст. // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць. – Х.: НМЦ «СД», 2004. – Вип. 7. – С. 215-220.
- Кистяковский В.В. Рабочая книжка по географии. – Х., 1928. – 136 с.
- Кіященко В. До питання про краєзнавчу роботу школи // Радянська школа. – 1929. – № 9. – С. 56-66.
- Клабуновский И. О некоторых очередных вопросах краеведения // Советское краеведение. – 1930. – № 10. – С. 1-8.
- Клабуновский И.Г. Задачи краеведения после IV Всероссийской конференции // Советское краеведение. – 1930. – № 5. – С. 1-6.
- Клетнова Е.Н. Изучение родного края. – М. – Петроград, 1923. – 49 с.
- К-О Ю. Чергова робота в краєзнавстві // Краєзнавство. – 1928. – № 6-10. – С. 14-16.
- Ковалевский М. Комплексный метод преподавания // Просвещение Донбасса. – 1923. – № 5. – С. 34-42.
- Коваленко И.П. Музеи краеведения в Донбассе // Просвещение Донбасса. – 1923. – № 5. – С. 90-99.
- Концепція краєзнавчої освіти та виховання (шкільної, позашкільної, вищої педагогічної) / Уклад. В.В.Обозний. – К.: Наук. світ, 2000. – С. 36-37.
- Копил І. Спроба вивчення краю // Радянська освіта. – 1925. – № 5.
- Краеведение в летней школе // Вестник просвещения. – 1924. – № 1. – С. 62-64.
- Краеведение в школе. – Краснодар, 1961. – 72 с.
- Краеведение: Пособие для учителя / А.В. Даринский, Л.Н. Кривоносова, В.А. Круглова, В.К. Луканенкова; под ред. А.В. Даринского. – М.: Просвещение, 1987. – 158 с.
- Краєзнавство в школі: Метод. збірник. – Випуск VI. – К.: Радянська школа, 1961. – 98 с.
- Краєзнавство в школі: Метод. збірник. – Випуск VII. – К.: Радянська школа, 1963. – 36 с.
- Криворотченко М. Місто і краєзнавство // Краєзнавство. – 1928. – № 4. – С. 1-4.
- Криворотченко М. Чергове завдання // Краєзнавство. – 1928. – № 2-3. – С. 1-4.
- Криворотченко М. Чергові завдання Українського Комітету Краєзнавства // Краєзнавство. – 1927. – № 1. – С. 2-5.
- Кулінич О.С. Програмні матеріали з суспільствознавства старшого концентру // Шлях освіти. – 1930. – № 3. – С. 82-88.
- Курило-Кримчак А. Про краєзнавчу роботу в школі // Краєзнавство. – 1928. – № 6-10. – С. 16-19.
- Лазаріс А. Українське краєзнавство й перспективи його розвитку // Радянська освіта. – 1925. – № 5. – С. 49-51.
- Левицький М. До скликання Всеукраїнського краєзнавчого з'їзду // Краєзнавство. – 1929. – № 3-10. – С. 1-4.
- Лень І. Про принципи побудови «Програмних матеріалів для 2-го концентру трудових шкіл» // Шлях освіти. – 1930. – № 3. – С. 78-82.
- Лень І. Спроба комплексової праці в старшому концентрі 7-літки
- Летние курсы по переподготовке волостного учительства // Вестник просвещения. – 1924. – № 4-6. – С. 142-148.
- Лихачев Д.С. Краеведение как наука и как деятельность // Историческое краеведение в СССР: вопросы теории и практики: Сборник статей / АН Украины. Ин-т истории Украины и др.; Редкол.: П.Т. Тронько (отв. ред.) и др. – Киев: Наук. думка, 1991. – 312 с.
- Лихачов Д. Краєзнавство як наука і як

- діяльність // Пам'ятки України. – 1988. – № 1. – С. 50-51.
- Лобода А. Краєзнавство на Україні // Бюлетень комісії краєзнавства. – 1924. – № 2. – С. 1-5.
- Луцький П. До питання про чергові завдання краєзнавства // Радянська школа. – 1928. – № 4. – С. 117-122.
- Лярский П.А. Пособие по краеведению. – Минск: Вышэйшая школа, 1966. – 240 с.
- Матвієнко-Гарнага Ф.Т. Краєзнавство і краєзнавча робота. – Харків, 1930. – 50 с.
- Миловидов Л. Краєзнавство в нових програмах трудшкіл І-го концентру // Радянська освіта. – 1930. – № 4. – С. 45-51.
- Миловидов Л. Краєзнавство й підручник у школі // Шлях освіти. – 1928. – № 10. – С. 61-72.
- Миловидов Л. Ще про красу книжку для школи // Шлях освіти. – 1929. – № 1-2. – С. 39-47.
- Милонов Н.А. Литературное краеведение: Учеб. пособие для студентов пед ин-тов по спец. № 2101 «Рус. яз. и лит.». – М.: Просвещение, 1985. – 192 с.
- Милонов Н.П. Историческое краеведение: Пос. для студ. педвузов. – М.: Просвещение, 1969. – 319 с.
- Михаловський М. Підручник у радянській школі // Шлях освіти. – 1925. – № 9. – С. 66-73.
- Мостовий П. Болючі моменти комплексової системи // Радянська освіта. – 1925. – № 2. – С. 32-35.
- Мостовий П. Комплекс «Т.Г. Шевченко та Лютнева революція» в школі // Радянська освіта. – 1926. – № 2. – С. 25-27.
- Музиченко О. Що таке нові програми Порадника й як за ними працювати? // Радянська освіта. – 1924. – № 11-12. – С. 46-64.
- Музыченко А.Ф. Проблема комплексности в Германии и у нас // Шлях освіти. – 1924. – № 4-5. – С. 68-106.
- Муратов М.В. Изучение местного края. – М.: «Мир», 1925. – 111 с.
- Муратов М.В. Изучение местного края. – М. – Л., 1930. – 176 с.
- Нариси історії українського шкільництва. 1905-1933: Навч. посібник / О.В. Сухомлинська та ін.; за ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Заповіт, 1996. – С. 182.
- Николаев Н.Г., Ишкова Е.В. Краеведение: Пособие для учителей. – М., 1961. – 160 с.
- Нові принципи будови комплексової системи // Радянська освіта. – 1925. – № 6-7. – С. 9-16.
- Новый этап в краеведении // Советское краеведение. – 1930. – № 1-2. – С. 1-2.
- Носів А. Музейна справа в краєзнавчій роботі // Бюлетень комісії краєзнавства. – 1924. – № 2. – С. 9-13.
- Павловський В., Парадиський О. Про роботу книжку // Радянська освіта. – 1926. – № 3. – С. 34-39.
- Парадиський О. Долтон-план і комплекси // Шлях освіти. – 1925. – № 9. – С. 117-133.
- Пелевін І. За поліпшення стану Українізації // Радянська школа. – 1928. – № 8. – С. 3-8.
- Перед новими задачами // Советское краеведение. – 1930. – № 9. – С. 1-2.
- Петрович А. Порадник 4-річки перед судом практики // Радянська освіта. – 1929. – № 5. – С. 36-39.
- Пинкевич А.П. Краеведение и школа (Доклад на III Всероссийской конференции по краеведению) // Народный учитель. – 1928. – № 5-6. – С. 33-38.
- Пинкевич А.П. Предмет советского краеведения // Советское краеведение. – 1930. – № 1-2. – С. 8-21.
- Полтавські і Чернігівські курси для педперепідготовки // Радянська освіта. – 1924. – № 7. – С. 84.
- Полуботко О. Огляд українських букварів // Радянська освіта. – 1924. – № 8. – С. 89-93.
- Полуботко О. План праці з української мови за комплексовою системою // Радянська освіта. – 1925. – № 4. – С. 39-50.
- Потапов В. Робота Київських губкурсів для перепідготовки // Радянська освіта. – 1924. – № 8. – С. 69-70.
- Потемкин М. Радиовещание на службе краеведения // Советское краеведение. – 1930. – № 10. – С. 10-11.
- Преображенский Н.Ф. Работа краеведческих организаций в связи с решениями XVI с'езда ВКП(б) // Советское краеведение. – 1930. – № 7-8. – С. 1-4.
- Преображенский Н.Ф. Роль и значение IV Всероссийской конференции по краеведению // Советское краеведение. – 1930. – № 1-2. – С. 5-8.
- Програм занять сільських трудових шкіл I концентру // Радянська освіта. – 1925. – № 6-7. – С. 17-25.
- Програм по країнознавству для радпартшкіл I ступеня. – Харків, 1925. – 8 с.
- Прокопчук В.С. Від «Зоряності» – «До занепаду»: Українське краєзнавство кінця 20-х – початку 30-х років ХХ ст. // Краєзнавство. –

2006. – № 1-4. – С. 40-44.
- Прус І.Т. Краєзнавство як засіб виховання радянського патріотизму. – К.: Т-во «Знання» УРСР, 1983. – 48 с. – (Серія VII «Педагогічна» / Т-во «Знання» УРСР; № 2).
  - Прус І.Т. Краєзнавча робота в школі. – К.: Рад. школа, 1984. – 112 с.
  - Різник Я. Як студіювати нові програми // Радянська освіта. – 1924.
  - Рубльов О.С. Репресоване краєзнавство 20-30 рр. – ХРВВ, 1991. – 504 с.
  - Рудницька Н. Краєзнавство в навчальних програмах шкіл Волині (1917-1932 рр.) // Початкова школа. – 1999. – № 11. – С. 58-59.
  - Ряппо Я. Суспільствознавство в наших школах // Радянська освіта. – 1926. – № 1. – С. 4-8; С. 58-59.
  - С.Ф. Антирелігійність, програми й підручники // Радянська освіта. – 1929. – № 5. – С. 31-33.
  - Савчук В.О. Проблеми та розвиток шкільного краєзнавства в Україні у 20-30-х рр. ХХ ст. // Краєзнавство. – 2006. – № 1-4. – С. 37-39.
  - Самоплавська Т. Внесок М. Яворського і С. Рудницького в українське шкільне краєзнавство // Шлях освіти. – 1997. – № 3. – С. 43-46.
  - Самоплавська Т. Роль українського комітету краєзнавства в організації краєзнавчої роботи шкіл України в 20-х роках ХХ ст. // Шлях освіти. – 2003. – № 4. – С. 43-46.
  - Самоплавська Т. Роль Українського комітету краєзнавства в організації краєзнавчої роботи шкіл України в 20-30-х роках ХХ ст. // Шлях освіти. – 2003. – № 4. – С. 43-47.
  - Сапухін П. Підручник і дитяче авторство // Шлях освіти. – 1928. – № 7. – С. 93-108.
  - Сапухін П. Музейна робота в школі // Шлях освіти. – 1926. – № 3. – С. 70-78.
  - Семенов В. Губкурси по педперепідготовці в Чернігові // Радянська освіта. – 1924. – № 8. – С. 71-72.
  - Серкіз Я. Історичне краєзнавство: Навчально-методичний посібник – Львів: Львівський обласний науково-методичний інститут освіти, 1995. – 96 с.
  - Скрипник М. Постанова ЦК ВКП(б) про початкову й середню школу // Радянська освіта. – 1931. – № 8. – С. 1-6.
  - Скрипник М. Про системи народної освіти // Радянська освіта. – 1929. – № 3. – С. 3-17.
  - Смидович П.Г. IV Всероссийская конференция по краеведению // Советское краеведение. – 1930. – № 3-4. – С. 1-2.
  - Смидович П.Г. Роль краеведения на путях социалистического строительства. – М.: Наука и просвещение, 1930. – 4 с.
  - Соколов А. Программы ГУС'а и проблема комплексности в преподавании // Вестник просвещения. – 1924. – № 1. – С. 30-45.
  - Соколянський І. Дитрух-школа-учитель // Радянська освіта. – 1925. – № 5. – С. 15-21.
  - Соколянський І. Організація педагогічного процесу за комплексною системою, методика й методична техніка // Радянська освіта. – 1926. – № 1. – С. 11-16.
  - Соколянський І., Арнаух В. Школа та дитрух на Україні // Радянська освіта. – 1925. – № 5. – С. 11-15.
  - Солодуб П. Українізація науково-учбових закладів та науки // Радянська освіта. – 1925. – № 6-7. – С. 1-6.
  - Ставровський А.Е. Краеведческая работа в школе. – М., 1954. – 208 с.
  - Статут Краєзнавчого товариства // Краєзнавство. – 1927. – № 1. – С. 35-40.
  - Строев К.Ф. Краеведение: Учеб. пособие для студентов естеств.-геогр. фак. пед. ин-тов. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Просвещение, 1974. – 144 с.
  - Струманський В. Організація шкільного краєзнавства на засадах системності // Рідна школа. – 1999. – № 11. – С. 42-45.
  - Сурьянинов С. Краеведение и дальние экскурсии // Советское краеведение. – 1930. – № 9. – С. 18-20.
  - Сухий А. Курси для перепідготовки в м. Кам'янці-Подільському // Радянська освіта. – 1924. – № 8. – С. 74-75.
  - Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К.: А.П.Н., 2003. – 68 с.
  - Таран В. Ланки в комплексній системі // Радянська освіта. – 1925. – № 6-7. – С. 36-43.
  - Таран В. Ще про комплексову систему // Шлях освіти. – 1926. – № . – С. 36-43.
  - Тахо-Годи А.А. Краеведение в плане социалистического строительства // Советское краеведение. – 1930. – № 3-4. – С. 11-16.
  - Тихвинский С.Л. Состояние и задачи дальнейшего развития школьного краеведения в СССР // Вопросы истории. – 1988. – № 1. – С. 24-31.
  - Тімець О. Значення краєзнавства на різних етапах розвитку суспільства // Рідна школа. – 2002. – № 8-9. – С. 57-59.
  - Тіхвінський С. Завдання історичного краєзнавства // Пам'ятки України. – 1988. – № 1. – С. 52-53.

- Толстов С. Введение в советское краеведение. – М. – Л.: Соцэкгиз, 1932. – 159 с.
- Толстов С. Вопросы организационной структуры в краеведческом движении // Советское краеведение. – 1930. – № 10. – С. 8-10.
- Толстов С.П. Студенчество и краеведение. – М.: Издание ЦБК, 1930. – 56 с.
- Тронько П. Історичне краєзнавство на Україні // Пам'ятки України. – 1988. – № 1. – С. 54-56.
- Тронько П.Т. Актуальні питання історичного краєзнавства // Український історичний журнал. – 1986. – № 7. – С. 79-88.
- Тронько П.Т. Краєзнавчий рух в Україні: шляхи подальшого розвитку // Український історичний журнал. – 2004. – № 2. – С. 82-93.
- Тронько П.Т., Скляренко Є.М. Основні підсумки і даліші завдання історико-краєзнавчих досліджень // Український історичний журнал. – 1979. – № 11. – С. 51-60.
- Федорівський К. Педперепідготовка // Радянська освіта. – 1924. – № 7. – С. 77-83.
- Феноменов М. Изучение родного края. – М. – Л., 1926. – 94 с.
- Фещенко А. Краєзнавча праця в Корсунському педтехнікумі // Краєзнавство. – 1921. – № 1. – С. 4-7.
- Харциев В. Как изучать свой край // Путь просвещения. – 1925. – № 10. – С. 193.
- Шарлемань М. Коротке звітлення Комісії Краєзнавства при УАН // Бюлетень комісії краєзнавства. – 1924. – № 2. – С. 13-15.
- Шарлемань М. Музейна справа в краєзнавчій роботі // Бюлетень комісії краєзнавства. – 1924. – № 2. – С. 5-9.
- Школьный краеведческий музей: Методическое пособие. – Челябинск, 1962. – 14 с.
- Яковлев В. К организации занятий по естествознанию в учреждениях Соцвоса в весенне-летнем триместре // Шлях освіти. – 1924. – № 4-5. – С. 107-113.
- Яковлів В. Комплексова система в старших групах трудової школи // Радянська освіта. – 1926. – № 9. – С. 14-20.
- Яковлів В.І. Комплексів програм старшого концентру семирічної трудшколи // Радянська освіта. – 1926. – № 1. – С. 25-38.
- Яната О.А. Державні завдання краєзнавства // Краєзнавство. – 1928. – № 1. – С. 1-3.